

Օ Ր Ա Գ Ի Ր  
ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

10    **ΦΥΛΛΟ**

Հին տառեն լայնական եկեղեցին է  
որ միայն պահք կը պահէր և Մեծ  
Պահք կը սկսէր Չատիկէն վեց չարս  
առաջուան կիրակիէն՝ զոր Մեծ-Պահք  
նախակիրակի կը կոչեն։ Լոնեորդը  
բուն մէջ աւելի կատարեալ նմանել  
հաւար Յիսուսի անապատին մէջ ըրա  
քառասունը քառսունութիւն, մէկ քա  
նիքէն նախակիրակէն չորս

միջան իրենց պահքը, որովհետեւ այն ամեն լինելով կրթական հոգւոյ ձգտումը ճշգրտապէս օր կը մնայ, Լատինները կրթական օրը բնաւ պահք չեն բռնիր:

Ինչպէս յայտնի է լատինական երկրներում մէջ եպիսկոպոսները պապին չնորոգեալ արտօնութեամբ կրնան իրենց ճշտութեամբ միայն ուսուցող հրաման տալ, կրթական օրը մէջ կերպով կ'առնեն, ինչ երկուշաբթի, երեքշաբթի եւ հինգշաբթի օրերը ընթերցել ամեն միայն, Պապի միջոցին միայն եւ ճշտել միեւնոյն ամեն երեք շաբթի չէ ուսել, իսկ կ'առնէ, հակառակ եւ կարգաւ պահքի ժամանակ կրնան ուսուցիչ: Երեքշաբթի եւ չորեքշաբթի օրերը կ'առնեն իրենց անկարգաւ մարդերուն պահք չընտելու արտօնութիւն տալ: Անոնք որ այս տեսակ արտօնութիւններ կ'առնեն պարտաւոր են բարեբերութեամբ եւ ողորմածութեամբ փոխարինել պահքն ու ապաշխարանքը: Ողորմութիւն մը տալը շատ անգամ պարտաւոր է այդ տեսակ շնորհք մը օտարանալու համար: Սովորաբար ողորմութիւնը երեքշաբթի կամ խոստովանահայրներուն կը տրուի:

Մեր մէջ, քրիստոնէութեան մուտքէն անմիջապէս ետքը, պահք եւ ազօրք շատ տարածուած էին, ինչպէս պատմութիւնները կը հաւաստեն, մասնաւոր շնորհքը դարձուն մէջ: Գրիգոր Լուսաւորիչ անսպասելիորէն մէջ պահքով կ'առնէր իր ժամանակը, ինչպէս նաեւ Անտոն եւ Կրիստոս ճգնաւորները: Նախաւոր է նաեւ Մեծի Ներսէս իր պահքերով: Բուզանդ կը յիշէ մեծի Դանիէլի աշակերտ Գրիգոր, որ շատ մը արեւելեաններով միջոցաւ անցնելով կ'ապրէր, որոնք իրենց կեանքը կ'անցնէին «ի յահապատս բնակեալ, ի քարանձաւս ամբողջաբար եւ միահանգեալ բոկազանցք պատմական քրիստոնէական ընդարձակ աշխատանքներ, զորն զգալիապէս ի իւրիմ շրջէն ինչպէս անցնէր»: Սահակի եւ Մեսրոպի մասին նոյն վկայութիւնը կուտան պատմիչները: Մասնաւորապէս Էրենց խոստովանող կեանքով նշանաւոր էին Մաքրիմի վանականները, իւրեք ժամանակ ի վանականները, որոնց համար Աստուծոյ կ'առնէին իրենց անգամ մը միայն կը ճաշէին եւ շաբաթ ու կիրակի օրերը միայն շուր կը խմէին, եւ խոստովանող վանականները, որոնց անունը ցոյց կուտայ արդէն իրենց ճաշացուցակը:

Ոսկերեան անշուշտ այս տեսակ վանականներուն անխաբիւրդ է որ կ'ըսէ. «Արդ կամիցի՞ս ուսանել թէ որպիսի դարձնել են մարդիկ պահք եւ աղօթք եւ կամ որպիսի պահպանութիւն եւ զգուշութիւն: Հայեացք ի վարս առաջին որոնց հարանցն եւ վանականացն եւ ի միտ առ թէ զիստի շուրջ որոշեալ եւ զօտեալ իցեն յամենայն զրօսանայ եւ հեռացեալ մերժեալ են ոմանք ի զլուսալեւանց եւ ոմանք տաղաւարօք յանապատի զտաքաբայք, իբրեւ ի նաւահանութեան խաղաղութեամբ բնակեալ են»: Ոսկերեան կը քարոզէ նաեւ թէ Աստուած մարդ ստեղծած օրէն պահեցողութեան հրամանը տուաւ անոր, երբոր Ազաւորն ըսաւ. «Իրախտին ամէն ծառն ուրիշ պտուղէն կ'ընէ, բայց չարին ու բարին գիտութեան ծառի պտուղէն մի՞ ուտեն»:

ԵՐՈՒԱՆԻ ՕՏԵԱՆ

## ԲԱՆԿԱԼՅՈՒ ՈՃԻՐՆԵՐՈՒՆ

### ԴԱՏԱՍՏԱՆԸ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ԵՒՍՏ

### ՄՈՒՍՔԱՖԱ՝

#### ՄԱՀՈՒԱՆ ԴԱՏԱՊԱՏՈՒՄ

Շաբաթ օր, տեղի ունեցաւ այս դատին երկրորդ նիստը:

Բազմութիւնն ինչպէս առաջին նիստին խոնարհ էր:

Դատարանը կը հարցաքննէ կարգ մը նոր անձեր:

Վանցի Յակոբ, որ բերնէն ու ջրէն վերաւորուած էր, կ'ըսէ թէ չի կրնար ըսել որ Մուսթաֆան է ոճրագործը, որովհետեւ չի ճանչնար:

Մաքրիմ ալ կ'ըսէ թէ ինքը պատուհանն էր, երբ փողոցին մէջէն քայլը անցնէ ներս վազեց վերաւորուած, բայց չի կրնար ըսել թէ Մուսթաֆան է ոճրագործը, որովհետեւ չի ճանչնար:

Ելեմի կ'ըսէ թէ փողոցէն եկած տնէն հեռուէն գիտով մը կը տեսնէ եւ տունը կը մտնէ, ուր յետոյ Լոքսանտրա ալ կուգայ վերաւորուած, բայց ո՞վ ըլլալը չի գիտեր:

Նապլը հանրմ կը յայտարարէ թէ շատ լաւ է կրցած տեսնել այս գիտովը, որով կարող է ճանչնալու Մուսթաֆան:

Չալուս Խալիլ Էմ. Բանկալիի բաղնիքէն զով կեցած էին այն գիշերը, երբոր մարդ մը եկաւ եւ հարցուց պահակապետին, ըսելով որ մէկ երկու ըսպանութիւններ գործուած են, եւ ինքն ալ իր կողմէն բացաւ ցուցուց, ուրկից արիւն կը վազէր: Մէջմէտ տանապետը որ զովս էր առաւ այս մարդը տարաւ պահակապետին:

Այդ միջոցին ուրիշ մարդ մը մեր կողմը սկսաւ գալ գուրջը բաց, ձեռքը դաշոյն մը: Վախեցաւ եւ փախաւ: Ուրիշ փողոց մը վազել, նորէն եկաւ. եւ նորէն վախեցաւ եւ փախաւ: Ասոր վրայ, այդ մարդը դէպի Նշան Թաշ դնաց:

Խալիլ Էմիլիոսի կը յայտարարէ թէ այդ մարդը գիտեմ որ մըն էր, բայց չի ճանչնար ո՞վ էր:

Յետոյ կը կարգադրուի Տիկին Սթուրթի կողմէն եկած գործիւն մը, որուն մէջ կը խնդրէ որ իր էրիկը սպաննող անձին նկատմամբ կատարութեան օրէնքներն ի գործ դրուին:

Պ. Սթուրթին մատուանը մասին բըժիշկներու կողմէ տրուած տեղեկագիրն ալ կը կարգադրուի:

Ուրիշ տեղեկագիր մըն ալ կը կարգադրուի, ուր ըսուած էր թէ բանտին հիւանդանոցին մէջ խնամուած Իսմայիլ վէրք մը ստացած է աճուկին վրայ: Կը միշտ թէ Մուսթաֆան ամբաստանուած է նաեւ թէ ինքը վերաւորներ է իր Իսմայիլ ընկերը:

Վերջապէս բոլոր վերաւորեալներուն

մասին գրուած ընկալան տեղեկագրերը կը կարգադրուին:

Նախագահը կը յայտնէ թէ դատական քննութիւնը կատարուած վերջացած է այսպէս, կը մնայ լսել ընդհ. դատախազին պահանջածը: Այդի պէս բաւական երկար ճառի մը մէջ մի առ մի յիշելով Մուսթաֆային դէմ մէջտեղ դրուած ապացոյցները կը խնդրէ որ դատարանը անոր յանցադատութեանը վճիռ տայ:

Մուսթաֆային փաստաբան Ռիդա Է. Կ. կը պատասխանէ, բայց առաջընէ գրաւոր պատասխան մը գրած ըլլալուն, կը խնդրէ որ կարգաւ, եւ նախագահին հրամանին համեմատ կը կարգաւ:

Փաստաբանը կը վերջացնէ ըսելով թէ հարկ է նաեւ գիտնալ թէ Մուսթաֆան իր խելքին տէ՛րն է թէ ոչ:

Նախագահը Մուսթաֆային դառնալով կ'ըսէ.

- Դու ի՞նչ կ'ըսես:
- Ես ի՞նչ ըսեմ:
- Դու ի՞նչ ասաւ ունիս մի. կը բըռնէ՞ մի:
- Ձեմ գիտեր:

Այս կէտին վրայ, դատարանը խորհրդակցելով որոշում կուտայ, որով Մուսթաֆան բժիշկներու կողմէ քննել տալու առաջարկութիւնը կը մերժէ:

Ըստ որում էն վերջին խօսքը յանցադատին է, նախագահը կ'ըսէ Մուսթաֆային որ ըսէ իր վերջին խօսքը:

— Ձեմ գիտեր, ի՞նչ ըսեմ, կը պատասխանէ Մուսթաֆան:

Այս խօսքին վրայ դատարանը վերջացած կը հռչակուի նախագահին կողմէն:

Ատենան խորհրդակցութեան սենեակը կը լքուի: Եւ կէս ժամու չափ խորհրդակցելէ յետոյ սրահը կը վերադառնայ:

Յանգապարտութեան վճիռ

Քարտուղարը կը կարգաւ վճարգիր, ուր ըսուած է թէ յանցադատութեան ստուգութեանը մասին միաձայնութեամբ եւ յանցադատութեան տեսակին մասին ալ երկու երրորդ ձայներով դատարանը վճիռ տուած է:

Ընդհ. դատախազը յանցադատ վճիռ տուած Մուսթաֆային դէմ կը պահանջէ 170րդ յօդուածին գործադրութիւնը:

Ատենանը վերստին խորհրդակցութեան սենեակը առանձնաբար է յետոյ կը վերադառնայ սրահը եւ կ'արտասանէ թէ Մուսթաֆա մահուան դատապարտուած է:

Ոստիկանները կ'առնեն Մուսթաֆան եւ բանտը կը տանին:

### ՕՐՈՒԱՆ ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Պերլինի թատրոնական գրաքննութիւնը արդիւնք Որդեպալ խաղին ներկայացուցած, այդ թատրոնականութիւնը վերաւորէ ճանաչելով հանրային բարոյականութեան: Սակայն քիչ մը ուշ անգրադարձած են Որդեպալին անգրադարձութեանը: 1776ին ի վեր է, 119 տարի շարունակ, Գերմանիոյ ամէն թատրոնականութիւնը վրայ կը ներկայացուի այդ խաղը որուն նկարագրութեանը աղջկան մը որդեպալութեանը: Իրաւ է որ մինչեւ հիմա ոչ ոքի մտքէն անցած էր այդ հինաւոր թատրոնականութեան մէջ անգրադարձութեան փոփոխութիւնը, բայց հիմարին է որ ոչ ոքի մտքէն ալ չէր անցած թէ իմաստասէր

Գերմանիոյ մէջ ընթացող վիճաբանութեան պիտի երեւոյնքին օրինադրներ որոնք գիտական, իմաստասիրական միտքը պիտի կաշկանդեն, պիտի պրկեն:

Ուրիշ բարոյական լուր մըն ալ Ֆրանսայէն կուգայ: Բարիդի արեւելակողմէն, կարդիոնալ Ռիշար, հրաման չէ տուած որ կրօնական արարողութիւն կատարուի շարքի Ալիսի յուղարկուածութեանը, վասն զի ինքզ մարդը մեռած է... միանամարտի մէջ:

Ֆիլիպոս այս լուրը հաղորդելով կ'ըսէ թէ կաթոլիկ եկեղեցին երկու դար առաջ ալ մերժեց իր աղօթքները Մոլիերի համար, վասն զի գերասան էր. եւ սակայն այսօր Բարիդի արեւելակողմէն Մոլիերի հոգին համար պատարագ մատուցանելու հրաման տուած է երէցին նոյն այն Սենթ-Էստֆանի եկեղեցին որուն 1673 ին կ'արգիլուէր Մոլիերի համար աղօթք ընել: Օրէնքին տառական գործադրութեանը աւելի ներշնչուելու չէ՞, կը հարցնէ Ֆիլիպոս, անոր կենդանացողի ոգին: Ինչ որ էր եկեղեցական օրէնքը Մոլիերի ատեն նոյնն ալ է հիմայ, եւ սակայն գործադրութեան մէջ ինչքան տարբերութիւն:

Հարկի Ալիսը առանց կրօնական արարողութեան թաղելու համար Բարիդի արեւելակողմէն տուած որոշումը հիմնուած է Պենտիկոտ պապին ասկէ 250 տարի առաջ հաստատած մէկ օրէնքին վրայ: Այդ պապը կը հրճուէր պատմութիւնը թէ նախնիքն ոստիկան գիտեմ որ մըն տանը հինգ անգամ միանամարտած էր հաստատելու համար թէ Տանթէ բանաստեղծը Արիոսթո քանապոսը շատ վեր է, մեռնելու պահին խոստովանել է թէ ոչ մէկը կարացած էր երբեք եւ ոչ ալ միւսը:

Անա ինչո՞ւ արիւնքին խնդրաներու համար միանամարտող երիտասարդ հրապարակաւոր մը դադարին կը զլացուի եկեղեցական հանդէսը:

### ԹՎԱԽՈՒՄԻՒՆԻՔ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»

ԵՐՋԵՂԱՆ, 11 փետրուար

Երջնկայի արեւմտեան կողմը կան երեք դաւառակ, Սեպուս լեռով մնէ միջակատեւ: Այդ դաւառակներն են Կաւմայ, Կերմանի եւ Գուրուշայ, որոնք երեքը մէկտեղ կը կազմեն առաջնորդական թեմ մը, ուր օրինական ժողովներ երբեք գոյութիւն ունեցած չեն: Բնակիչները, 1200 տունի չափ, կեդրոններու մէջ համոխմուած ըլլալով՝ շատ մը գիւղերու մէջ ցրուած են: Կրթական վիճակին շատ արգաստեղծ է: վերջին տարիներս միայն բողոքականները պատճառ եղան որ ժողովուրդը Նրզնկա եւ Ալին զիմարով անոնց դէմ վիճաբանող տիրացուներ փնտռէ: Այս պարագային չընդունին ամէն գիւղ իր զարոյցն ու վարձապետն ունեցաւ, բայց վարձապետներն իրենց գործին մարդը չըլլալով, ժողովուրդը զգալի յառաջդիմութիւն մը չի ցուցներ: Առաջնորդական աթոռնին թափուր է: Ժողովուրդը Պոլիս եւ արտասահման պանդխտներով աշխարհի հետ չիուած է եւ քիչ թէ շատ կրթուած կրնայ համարուի, զորս քանանները բողոքովն անտաշ են: քանաններ կան որոնք իրենց մայրենի լեզուն խօսիլ եւ

կարգաւ չեն գիտեր: Մէլքէշէրիքի քահանան Երջնկայի մէջ չճանչցող չի կայ, որ խիստ նշանաւոր է իւր բոլոք, կատարեալ անուս մը: Ալ կը մնայ երեւակայի թէ այս տեսակ կղերականներ իրենց տղամարդկան հետ միացնելով նաեւ իրենց անգղայի վատ բնաւորութիւնն ու ընչաքաղցութիւնը ինչեւ կը գործեն:

Անոնք կամայի քահանան: Քանի մը տարի առաջ օր մը ատոնէ արեւելահետ Կաւմայի մէջ երեւան կ'ըլլէ անձանթ մարդ մը, քիչ ժամանակի մէջ քանի մը տեսակ գործերու մէջ իր բաղը կը փորձէ, բայց եւ ոչ մէկուն մէջ կը յաղդի: Այն ատեն ճարահատ կը զիմէ ընդհանրուեն եւ կ'առաջարկէ 500 դրուս տարեթոյակով քահանայութիւն եւ ուսուցչութիւն ընել: Կամայիցիք, որոնք ատեններուն թիւը 40ը չանցիր, շատ օր տակար կը գտնեն այս առաջարկը կ'ընդունին, բայց մեր անձանթը ալ եւս չուզեր իր խոստումը յիշել ձեռքերը ծալած կը սպասէ որ 40 տնայ ժողովուրդի մը հոգեւոր մատակարարութեան տուրքերով ապրի, եւ եթէ մէկ կ'արեւմայ իր չքաւորութեամբը վճարի դայն, կ'ըրթայ կը մտնէ անոր տունը, ինչ որ գտնէ իր իրաւունքին փոխարէն կը քաշէ կը տանի, հոգ չէ թէ տան անձանթան համար մէկ կարասին ըլլայ, եւ ասիկա՝ Կամայիցիներուն համար անհաստատական բան մը կ'ընեն:

Կամայիցիներն մէկը ժամանակէ մը ի վեր է կ'ապրէր ինչ մը հետ որուն էրիկը պանդխտութեան մէջ կը գտնուէր: Տեղին մննծ աղաները կը ստիպեն Տ. Արքայը որ այս կենսակցութիւնը սրբագործէ պատկերով դանդաղ: Տ. Արքայ չի կատարեր անոնց պահանջումը: Մենք աղաները տալիք մը կը իմանան իրենց պահանջումը ըսնի կատարել տալու Տ. Արքային: Այս առիթը չուշանար: Մընդիկն ատեն Տ. Արքայ օրուան եկեղեցական արարողութիւնները կը կատարէ եւ կ'աւետէ իր ժողովուրդին Քրիստոսի ծնունդը, բայց մտաւորութեամբ կամ զիտակցութեամբ մկրտութեան արարողութիւնը չի կատարեր: Մենք աղաներն այս առիթով իրենց պահանջումը կատարել տալ կ'ուզեն, հակառակ պարագային իր զանցաւորութիւնը հարկ եղած տեղեւոր տեղեկագրով սպասուելով: Այս սպասուելիքն ալ իրենց տղապատ արդիւնքը չիլիւրով քաղել, քանի մը օր առաջ հոս կը զիմէն եւ հոս հիւր եղող եկեղեցականներ մը կը բողոքեն, որ իր քաւառութեան սահմանէն դուրս նկատուելով այդ խնդրով զբաղուել, ականջ չի կատարեր անոնց բողոքներն: Մենք աղաներն ասով ալ չուշանաւորելով խնդրել Ազգ. Պատրիարքարանը տեղեկացուած են, աւելցնելով նաեւ թէ Տ. Արքայ անցեալ տարի Յիւնացին մէջ պատկ մըն ալ կատարած է, հակառակ մեր եկեղեցական կանոններուն: Արքայը տակալին ինչեւ տեղի կ'ունենան Սեպուսէն անցին:

Գ. Տ. ԳԱՐԻԲԵԼԵԱՆ

### ԿԱՌՆՏՈՒ ԿՈՎ

Կովու վաճառական Պ. Բանտեթ այս անգամ իր վաճառատունը Պահէ Գաւուսն փոխադրած է Տէմիր Պաքու, երկաթուղի կայարանին դէմ թիւ 35 ախոք, ուր արաջուան պէս միշտ խորհուրդէն Զուրիգերական ընտրի կալիֆնուր կովք ծախէ խիստ քանաւ գնով: 19—36

ԹԵՐԹՈՒ «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»-Ի (155)

### Ժ. Բ. ՐԱՏԷԼ

## ՎԱՅՐԻ ԱՂԶԻԿԸ

### ՄԱՍՆ Դ.

#### ԼՕՐԻԱՔԻ ԵՂԵՌՆԸ

Մերունի անտառապահը գլուխը շարժեց:

— Ճշմարիտ է, պարոն ընդհանուր քառախաղը ըսաւ յոնքերը կնճռտելով, ճշմարիտ է... եւ կը խոստովանի որ լրաժամ անտեղի էր... վասն զի հաւատացե՞ր որ այս գործին մէջ սատանայական բան մը կայ:

— Է՛հ, անգուռ է հիմայ կ'ըլլէ ուսումնական ներկայութեանը ըսած խօսքերն ինչ փոխել: Ի՞նչ քոյն աղջկան վրայ յորձակիր... եւ ըսել էք թէ ձեր տեղը մեղմնորդ տն էր:

— Աստուծոյ բոլոր իրաւն, պարոն չքոտար... միայն թէ ըրածս անտեղի էր... մէկն ի մէկ չըլլել ինքզինքս զուրկ... Բայց որքան որ կը մտածեմ, ըլլայ...

այնքան ալ այս բանը անխաբիւրդ կ'ընեն նայ ինչի:

Պ. Պէշար խիստ դժգոհ կերպով մը երկրաց իր անխաբիւրդ վրայ:

— Անշուշտ իմացած որ տիկին տը Լօրիաք մեծկակ գուժար մը գողցուցեր է:

— Այո՛, այնպէս կ'ըսեն, պարոն դատար... Եւ անպիտան խնդրել հոգ է, պարոն քառախաղ... Անխաբիւրդ է որ թիօթ մէկ ձեռքը հրացանը եւ միւս ձեռքը թղթապանակը բռնած փախած ըլլայ, վասն զի հրացանը պարոն մարքիզին վրայ քաշած տտեն պիտի պարտաւորէր թղթապանակը նետել, քանի որ այդ աղջիկը փախած ատեն, խօսքս խօսքով, չապիկով էր...

— Է՛հ...

— Ես ամէն կողմ նայեցայ... Պարտեղին մէջ, Պ. Մարքիզին զարնուած տեղին մօտ կամ հեռու, թղթապանակ չի կայ... ասոր ապահով եմ...

Բայց Պ. Պէշար չէր ուզեր համոզուիլ:

— Չի՞ կրնար ըլլալ որ պանդխտներն ու թղթապանակը մեղաւորներն են, ըլլայ...

— Վերաւորուելն ի վեր զգեալէն դուրս ելած չէ...

— Զէ՛մ մի որ Լօրիաքի մարքիզութիւնն հիւրերէն մըն այս գողութիւնն ու սպանութիւնը գործուած ատեն անբերելի իջեր է:

Պէշար կը մտածէր:

Եւ չէր հասկնար թէ ընդհանուր քառախաղը խօսքը ո՛ւր պիտի բերէր:

Ուստի Պ. Պէշար քառախաղաւ ճշգրէր:

— Պ. տը Մարսընէ գեղական էր, ըսաւ Պ. Պէշար պահակապետին աչքերուն մէջ նայելով:

— Այո՛, պարոն...

— Ու մէյ մըն ալ զինքը տեսնող չէ եղեր:

— Ո՛չ, պարոն:

— Այս ձեռքով անտառապահը, միմեջ ջեղհանուր դատախազը, անբանին մէկն է:

— Էյ ի՞նչ ըսել կ'ուզէք:



